

Τό κείμενο αυτό υπήρξε ό πυρήνας μιᾶς εἰσήγησης πού ἀναπτύχθηκε στά πλαίσια τῶν μαθημάτων τῆς παιδαγωγικῆς γιά τούς τεταρτοεῖς φοιτητές τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων.

Τό νομικό πλαίσιο τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης καί οἱ ἐκπαιδευτι- κοί λειτουργοί.*

Σαράντης Ὁρφανουδάκης

Μέ τή 6^η παράγραφο τοῦ ἀρθρου 16 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγμα-
τος, ἀπό τή μιᾶ ἰδρύεται τό κοινωνικό δικαίωμα τῆς παιδείας
καί ἀπό τήν ἄλλη ὁριοθετεῖται μιᾶ θεσμική ἐγγύηση.¹ Πού
ἀποτελεῖ τή νομική ἔκφραση τῆς φροντίδας τῆς ἀστικής τάξης
νά συντηρήσει τούς μηχανισμούς ἀναπαραγωγῆς τῆς κυρίαρχης
ἰδεολογίας.² Μέ ἄλλα λόγια, ἐνῶ γιά πρώτη φορά στή
συνταγματική ἱστορία τοῦ τόπου³ θεμελιώνεται ἡ ὑποχρέωση
τῆς Πολιτείας γιά παροχή ἐκπαίδευσης, δέν παραλείπεται νά
ὁρισθεῖ πῶς ἡ παρεχόμενη ἐκπαίδευση ἔχει «ὡς σκοπόν τήν
ἠθικήν, πνευματικήν, ἐπαγγελματικήν καί φυσικήν ἀγωγήν τῶν

Ἑλλήνων, τήν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς καί θρησκευτικῆς
συνειδήσεως καί τήν διάπλασιν αὐτῶν ὡς ἐλευθέρων καί

1. Πρὸλ. Ἀρ. Μανέση. Ἡ συνταγματική προστασία τῆς ἀκαδημαϊ-
κῆς ἐλευθερίας (ἀνάπτυπο ἀπό τό περιοδικό «Ὁ Πολίτης»), σ.8ἑπ. καί
Γ. Λεδέντη. Τά κοινωνικά δικαιώματα τοῦ πολίτη, περιοδικό «Τό
Σύνταγμα» (1976), σ. 179.

2. Βλ. Ἀλ. Δημαρά. Τό Σύνταγμα τοῦ 1975 καί ἡ ἐκπαίδευση,
περιοδικό «Φιλολόγος» (Ἰανουάριος 1976), σ.6 ὅπου ἐπισημαίνεται
πῶς «ὅλα τά ἑλληνικά Συντάγματα περιέχουν ἀρθρα γιά τήν ἐκπαίδευ-
ση καί ἔχουν ὅλα τή σφραγίδα τῆς ἰδεολογικῆς τοποθέτησης τῶν
πλειοψηφίων πού τά ψήφισαν». Πρὸλ. ἐπίσης τήν ὁμιλία τοῦ γενικοῦ
εἰσηγητῆ τῆς πλειοψηφίας Δ. Νιάνια, στή συζήτηση τοῦ ἀρθρου 16
(Πρακτικά Βουλῆς, σ. 488), ὅπου τονίζεται «ἡ παιδεία εἶναι θέμα κατ'
ἐξοχήν ἰδεολογικόν. Δηλαδή ὅλες τῆς οἱ διατάξεις προϋποθέτουν μιάν
ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἀναφοράν εἰς ἓνα ἰδεολογικόν σχῆμα, εἰς ἓνα σχῆμα
ἰδεῶν καί ἀπόψεων διά τήν ζωήν». Γιά τούς μηχανισμούς ἀναπαραγω-
γῆς τῆς κυρίαρχης ἰδεολογίας βλ. π.ό ἀναλυτικά Λ. Ἀλτιονσέρ. Ἰδεο-
λογικά καί ἰδεολογικοί μηχανισμοί τοῦ κράτους, Θέσεις, (ἐκδ. Θεμέ-
λιο), Ἀθήνα (1977), σ. 82ἑπ.

3. Ἀν. Τζανίμη. Τά ἑλληνικά συντάγματα καί ἡ ἐκπαίδευση, Ἐπι-
θεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν 28, σ. 350 ἑπ.

υπευθύνων πολιτών». Καί δέβαια δέν είναι αυτό τό ασφυκτικό θεσμικό πλαίσιο πού προσδιορίζει τό είδος τής παρεχόμενης εκπαίδευσης, μά κάποιες άλλες σοβαρότερες διακρίσεις πού τό ίδιο άρθρο του Συντάγματος προβλέπει. Συνηθίσουμε νά λέμε τούς δασκάλους καί τούς καθηγητές τής Μέσης δημόσιας λειτουργούς. Δυστυχώς ό Έλληνας νομοθέτης δέν τούς θέλησε τέτοιους, μά δημόσιους υπαλλήλους, εκτελεστές τών οδηγιών τών προϊσταμένων τους «χωρίς δυνατότητα επίλογής ή παρεκκλίσεων».⁴ Σέ αντίθεση μέ τούς πανεπιστημιακούς δασκάλους (όποιασδήποτε βαθμίδας), οί δάσκαλοι τής γενικής εκπαίδευσης δέν είναι φορείς του ιδιωνύμου ατομικού δικαιώματος τής ακαδημαϊκής ελευθερίας, του δικαιώματος δηλαδή πού θεμελιώνει άξίωση άπέναντι στην κρατική εξουσία νά μήν επεμβαίνει περιοριστικά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αντίθετα, μέ σειρά όλόκληρη διατάξεων πού περιέχονται στους νόμους 186/1975 καί 309/1976 καί τά Προεδρικά Διατάγματα 15, 296 καί 680/1977 θεμελιώνεται τό δικαίωμα τής κρατικής εξουσίας νά προσδιορίζει εκείνη τή διαδικασία κτήσης καί μετάδοσης, καθώς επίσης καί τό είδος τής παρεχόμενης γνώσης. Η έπιχειρηματολογία πού αναπτύχθηκε γιά τή θεσμοθέτηση του παραπάνω νομικού καθεστώτος εξαντλείται στο γεγονός ότι τά σχολεία τής γενικής εκπαίδευσης είναι, βασικά, χώροι μάθησης καί όχι έπιστημονικής έρευνας καί καθόλου δέν μπορεί νά καλύψει τή δυσαρμονία μέ κάποιες άλλες συνταγματικές έπιταγές, όπως γιά παράδειγμα τών άρθρων 2 παρ. 1 καί 13 παρ. 1, σύμφωνα μέ τίς όποιες ό σεβασμός καί ή προστασία τής άξίας του ανθρώπου άποτελεί τήν πρωταρχική ύποχρέωση τής Πολιτείας καί ή ελευθερία τής θρησκευτικής συνείδησης είναι άπαραδίαστη. Στενότερη προσέγγιση του «σκοπού τής παιδείας», πού μέ τόση έπιμονή ή κυβερνητική πλειοψηφία θέλησε νά συμπεριλάβει στο συνταγματικό κείμενο,⁵ άποδεικνύει μιά λογική αντίφαση, άφου από τή μιά καθιερώνεται ή ιδεολογική μονοπάληση τής εκπαίδευσης μέ κατευθυντήριες άρχές εκείνες του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού καί από τήν άλλη επιδιώκεται ή διάτληση τών Έλλήνων «ώς ελευθέρων καί υπεϋθύνων πολιτών», δηλαδή, άτόμων πού στέκονται κριτικά τόσο άπέναντι στις ύπάρχουσες κοινωνικοπολιτικές δομές όσο καί τήν έπίσημη ιδεολογία.

Άλλά τό γενικό ιδεολογικό περίγραμμα του άρθρου 16 παρ. 2 του Συντάγματος ξεδιεικύνεται καί αναλύεται στις διατάξεις του ν.309. Έκει γιά καθένα από τά σχολεία τής γενικής εκπαίδευσης περιγράφεται ό σκοπός τής ύπαρξης καί τής λειτουργίας του. Μιά άλλη άνάγνωση τών διατάξεων τών άρθρων 4 παρ. 1, 11 παρ.1, 26 παρ. 1 καί 29 παρ. 1 πείθει πώς τό άστικό κράτος ζητά από τά παιδιά μας ένα έλάχιστο μέτρο προσαρμογής στο σύστημα, ένα έλάχιστο μέτρο προσαρμογής στο σύστημα, ένα έλάχιστο μέτρο άφομοίωσης τους. Έτσι, ενώ στο νηπιαγωγείο ό νομοθέτης βλέπει τήν εϋθνή «νά συμπληρώση καί νά ενισχύση τήν οικογενειακήν ανατροφήν διά τής διδασκαλίας τρόπων έκφράσεως καί συμπεριφορής καί διά τής καλλιέργειας έξων διά τών όποιων τά νήπια θά αναπτυχθούν σωματικώς καί διανοητικώς καί θά προσαρμοσθούν εις τό φυσικόν καί κοινωνικόν περιβάλλον», στο Λύκειο οί απαιτήσεις πολλαπλασιάζονται καί ή ένταξη είναι ό τελικός στόχος.

Στό σημείο αυτό όμως θά διερωτηθεί ό καθένας πώς εξασφαλίζεται ή αναπαραγωγή τής κυρίαρχης ιδεολογίας.

Φτάνουν τάχα οί στοχοθετικές όριοθετήσεις του νομοθέτη; Αναμφίβολα όχι. Οί άσφαλιστικές δικλείδες όμως πού έχουν προβλεφθεί καί πολλές είναι καί άποτελεσματικές.

Μέ τό ν. 186/1975 ιδρύθηκε τό Κέντρο Έκπαιδευτικών Μελετών καί Έπιμορφώσεως (ΚΕΜΕ), μιά «ανεξάρτητη δημόσια ύπηρεσία», πού υπάγεται άπευθείας στον Έπουργό Έθνικής Παιδείας. Σ' αυτή τήν ύπηρεσία πού ή παραπάνω διοικητική ύπαγωγή τής κάνει φανερή τήν ανεξάρτητη λειτουργία τής, έχουν άνατεθεί άρμοδιότητες μεταξύ τών όποιων περιλαμβάνονται ή συστηματική έρευνα καί μελέτη τών εκπαιδευτικών προβλημάτων, ή κατάρτιση σχεδίων αναλυτικών καί ώρολογίων προγραμμάτων, ή σύνταξη οδηγιών γιά τή ρύθμιση τής σχολικής ζωής καί ή έγκριση κάθε διδλίου πού κυκλοφορεί μέσα στο σχολείο.

Πέρα, τέλος, από τήν υπαλληλοποίηση τών εκπαιδευτικών, γιά τήν όποια κάναμε πιο πάνω λόγο, μιά σειρά από νομικές διατάξεις κάνουν σχεδόν άδύνατο τό άκουσμα μιάς άλλης, τής όποιασδήποτε, άποψης στην αίθουσα του σχολείου. Τό έποπτικό προσωπικό τής γενικής εκπαίδευσης καί ευρύτατο έχει θεσμοθετηθεί καί μέ ποικύλες ιεραρχικές στρωματώσεις. Νά, γιά παράδειγμα, ποιοί είναι οί «πειθαρχικώς προϊστάμενοι του καθηγητή ενός ελληνικού γυμνασίου: Γενικός Έπιθεωρητής Μ.Ε., Έπόπτης Μ.Ε., Γενικός Διευθυντής Νομαρχίας, Αναπληρωτής Νομαρχης, Νομαρχης, Γενικός Γραμματέας Έργων Έθνικής Παιδείας, Έφυπουργός Έθνικής Παιδείας, Έπουργός Έθνικής Παιδείας. Ό καθένας από αυτούς μπορεί νά τιμωρήσει ή νά παρατέμψει τόν καθηγητή στο άρμόδιο Πειθαρχικό Συμβούλιο γιά κάθε παράβαση του υπαλληλικού καθήκοντος, δηλαδή γιά κάθε πράξη ή παράλειψη του καθηγητή, πού κατά τό άρθρο 205 παρ. 2 Π.Δ.611/77 δέν είναι σύμφωνη μέ τίς από τίς κείμενες διατάξεις, έγκυκλίους, οδηγίες καί διαταγές επιβαλλόμενες ύποχρεώσεις καθώς επίσης καί γιά κάθε πράξη ή παράλειψη πού δέ συμβιδάζεται μέ τήν «έντός καί έκτός τής ύπηρεσίας τηρητέα διαγωγή αυτού».⁶ Καί δέβαια, δέν είναι μονάχα οί πειθαρχικές ποινές πού στέκονται δαμόκλεια σάθη πάνω από τό κεφάλι του εκπαιδευτικού. Μέ τό Π.Δ. 296/1977 κάθε χρόνο γιά κάθε εκπαιδευτικό συντάσσεται «έκθεση ουσιαστικών προσόντων» μέ τήν όποια βαθμολογείται, έκτός από τά άλλα, καί γιά τήν «δράση καί συμπεριφοράν έντός καί έκτός τής ύπηρεσίας» καί τελικά κρίνεται προακτός ή όχι.

Η άνάλυση πού προηγήθηκε δέν εξαντλεί τό θέμα. Είχε σάν στόχο απλά καί μόνο τήν έπίσημανση του χαρακτήρα του νομικού πλαισίου. Κάθε άποσιώπηση θά ήταν έπιστημονικά αντιδεοντολογική. Γιά κανένα όμως λόγο δέ θά ήταν σωστό νά δημιουργηθεί ή έντύπωση πώς τό νομικό πλαίσιο πού περιγράφηκε είναι ό μόνος προσδιοριστικός παράγοντας τής ζωής του

4. Μάνσης, ό.π., σ.22

5. Βλ. άπόφαση Π. Ζέπου (Πρακτικά Βουλής, σ. 502 έ.π.)

6. Στη συζήτηση του άρθρου 16 του Συντάγματος ό Παπανούτσος είχε προτείνει νά προστεθεί παράγραφος μέ τό ακόλουθο περιεχόμενο: «Οί εκπαιδευτικοί λειτουργοί, όλων τών βαθμίδων εκπαίδευσεως άσκοϋν ελευθέρως καί υπό ιδίαν ευθύνην τά καθήκοντά των καί έλεγχονται μόνον από τας προϊσταμένες εκπαιδευτικές άρχας, άπαγορευόμενης πάσης έξωθεν επεμβάσεως εις τό έργον των». Ό δραματικός λόγος του Έμπερου Δασκάλου έπεσε στο κενό!

έλληνικού σχολείου. Ἡ καθημερινή πράξη απέδειξε πώς καί τά πιά αὐταρχικά, τά πιά κλειστά σχήματα ξεπερνιούνται ἀπό τή θέληση αὐτῶν πού δραματίζονται καί ἀγωνίζονται γιά καλύτερο μέλλον. Τό ἐκπαιδευτικό σύστημα αὐτοῦ τοῦ τόπου ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἐκπαιδευτικούς πού θά ἀρνούνται νά μεταβιβά- ζουν ἀπλά θεσμοποιημένες γνώσεις καί θά βλέπουν τή λειτουρ-

γία τους στό σχολεῖο τέτοια πού ταιριάζει σέ ἐλεύθερους ἀνθρώπους. Γιατί, καθώς ἐπιγραμματικά εἶπε στή Βουλή ὁ Παπανοῦτσος, «ὅταν συζητιόταν τό ἀρθρο 16 τοῦ Συντάγματος «μόνο ἐλεύθεροι δάσκαλοι θά μορφώσουν ἐλεύθερους πολίτες. Οἱ δοῦλοι δάσκαλοι μόνον δούλους κάνουν».⁷

7. Πρακτικά Βουλῆς, σ. 495

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

